

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Kristian Lieungh:
**Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 30:**

Treskelag

Oluf Rygh:
**Norske Gaardnavne
Sørum og Blaker
Del 2: Fra Aalgaard til
Børgen**

Odd Skullerud:
**50 år siden Blaker
historielag ble stiftet**

Norsk Kulturarv:
Kulturarven for alle?

Bokmelding:
Svein Sandnes:
**Skjermkontakt med
lokalhistorien**

Debatt:
Johan Eid:
**Gjengrodd brønn på
Nordlitoppen**

<http://sorum.historielag.no>
org.nr. 984 252 994

Kjære medlem,

Mandag 10. november kom det en trailer med 5,6 tonn bøker til Sørumstrand. Første bind av Sørum bygdebok var kommet hjem. Når dette leses har alle som har abonnert på verket fått bindet hjem til seg, og dere kan ved selvsyn se at Sørum er på vei mot å skaffe seg et unikt historieverk. For denne kolossen i stort format på mer enn 700 sider veier altså nærmere 2,8 kg og er så fortettet av informasjon at det vil ta måneder for de fleste å komme seg gjennom. Men det gjør jo ikke noe, for først om to år kommer neste bind av bygdeboka, som vil handle om Sørumsetta og Sørumstrand.

Vi tar ikke mål av oss å anmelde boka i denne utgaven av Sørum-Speilet, men vil eventuelt komme tilbake til det. Vi skal i stedet dvele litt ved salgsarbeidet. Historielaget inngikk for et år siden en avtale med bygdebokutvalget. Vi fikk enerett på tegning av abonnement til en redusert pris, og skulle engasjere lag og foreninger i kommunen til å stå for salget av enkeltbind. Bare Blaker Idrettslag svarte positivt på henvendelsen, men har ikke kommet i gang.

Det er derfor blitt historielagets eget salgskorps på 50 salgsrepresentanter som har stått for innsalget, både av abonnement og enkeltbind. Da vi startet salgskampanjen med utdeling av brosjyrer i juni hadde vi som mål å tegne 615 abonnenter fram til 1. september. Dette salgsmålet hadde direkte sammenheng at vi da ville ha dekket alle produksjonsomkostninger for første bind. Vi nådde ikke det målet. Fortsatt har vi 10. november bare solgt 450 eksemplarer av bind 1, men vi er sikre på at vi vil nå salgsmålet på 615 før jul. Utleveringen av første bind har satt ny fart i salget.

Sørum Bygdebok vil naturligvis også være til salgs gjennom velassorterte bokhandlere på Romerike. Men som medlem håper vi at du kjøper dine bøker gjennom historielagets salgsrepresentanter. Vi får nemlig 20% provisjon av det salget som går gjennom oss, ingen ting av bokhandel-salget, der bokhandelen i stedet får 40% av salgsprisen. Et salg på rundt 700 eksemplarer gjennom historielaget gir oss med andre ord ca. kr. 100.000,- i provisjon. Det er penger som vil

komme godt med i
kulturminnevernarbeidet i
Sørum i åra som kommer.
Parolen blir derfor: Kjøp
årets julegave gjennom
historielaget!

Artikler nr. 6 – 2003
– 9. årgang

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 30: Treskelag

Selv om jeg ikke var født da dette hendte, vil jeg ta det med likevel: I 1915 kom snøen svært tidlig og mye åker snødde ned og ble ødelagt. For om mulig å gardere seg mot en gjentakelse av dette, kjøpte far i 1916, midt under første verdenskrig, en ny Cormick selvbinder og slåmaskin. Maskinene kom fra Amerika, og båten som fraktet dem hit til landet hadde unngått å bli senket av tyske ubåter. Den gamle Johnson slåmaskin som bestefar hadde kjøpt på slutten av 1800-tallet, var mye brukt og sikkert temmelig slitt. Det var nok nødvendig å få den erstattet med en ny. Den ble i flere år siden brukt som ”håndavlegger” når det skulle skjæres rundt åkrene om høsten. Jeg kan så vidt huske at jeg som smågutt kjørte den og at bena mine hang og dinglet fordi de var for korte til å rekke ned på selve maskinen.

En voksen kar satt på et sete over det høyre hjulet og ”la av” med ei spesiell skeiv rive. For å få dette til var det festet ei grind på baksiden av knivholderen. De som ”la av” satt og tro ned på en pedal som løftet opp grinda i bakkant. Når grinda var passe full, ble pedalen sluppet. Grinda la seg flatt ned og åkeren som lå på den ble skjøvet av med riva og ble liggende igjen i en liten haug. Hver haug måtte deretter bindes til kornbånd for hånd og legges ut til siden så ikke hester og maskin skulle komme opp i det ved neste runde. Var åkeren lang og ugrei hendte det nok at haugene bare ble lagt ubundet til side og ble hesjet løst. Dette gjaldt jo ikke spesielt når vi skar rundt åkeren for siden å komme fram med selvbinderen, men det kunne være for et helt jorde. Aller først ble åkeren slått rundt med ljå. På store åkre var det et tidkrevende og slitsomt arbeid

De nye Cormick-maskinene var både solide og bra og var i bruk helt til 1936. Da ble de erstattet av nye Massey-Harris-maskiner som var laget i Frankrike og var av en mye dårligere kvalitet enn hva Cormick-maskinene var.

Når det gjelder selvbinderen fra 1916, gjorde far én stor feil. Meningen var vel å spare penger – trodde han – og kjøpte binderen sammen med Casper Moe på Nedre Mo. Det ble en kostbar ”sparing” som aldri skulle vært gjort. I stedet skaffet det oss en masse plunder og ergrelser som far kom til å angre på i alle år siden. Det er helt ubegripelig at han kunne finne på noe så ufornuftig som å gjøre et slikt kjøp sammen med en nabo. Det var jo stadig regnfulle og vanskelige høster, og når det endelig ble så tørt at det gikk an å skjære, så skulle jo naturligvis begge helst ha binderen samtidig.

På Mo tok de det ikke så nøye med stell og vedlikehold. Det var vanligvis bare å kjøre så lenge det gikk og helst litt til. Når det så endelig var vår tur til å skjære, var det ofte først å begynne med reparasjoner av duker og annet. Det var ergerlig tid å kaste bort, og det heftet oss mye.

Slik gikk årene og binderen ble også stadig eldre og mer slitt. Det hele endte med at den ble solgt til en bonde i Odalen for 200 kroner og dermed var ubehagelighetene over for oss. Hvordan det gikk med maskinen senere, vet vi heldigvis ingen ting om. Slåmaskinen, som ble kjøpt samtidig og brukt like lenge, ble visst også solgt, men hvor det ble av den kan jeg ikke huske.

Når poteter og kålrot var tatt opp og forsynt, var det treskingen som stod for tur. I gamle dager ble det tresket med sliul. Da ble kornbåndene lagt i en ring på låvegulvet med toppen innover, veldig sent og tungt, og på mange gårder drev de med dette til langt utover vinteren. På de største gårdene, der det var husmenn, var det deres arbeide.

Det var om å gjøre å begynne med treskingen så tidlig som mulig om morgnen. Det var en ære å være den som var først i gang med denne ”dunkingen” som kunne høres rundt om på nabogårdene. Klokkene burde helst ikke være mer enn fire. Det var nok ingen som hadde hørt om noen arbeidsmiljølov den gang. Det var bare om å gjøre å arbeide mest mulig og lengst mulig for å overleve. Til belysning på låven brukte de tyristikker. Der var jo alt uhyre brennbart,

men merkelig nok ble det visst sjelden brann.

Far fortalte at da han var smågutt, hadde de en svært nevenyttig husmann på gården hjemme som var både snekker og smed. Han laget en enkel treskemaskin. Den var plassert på låven og ble drevet med en hestevandring som stod i et skjul på baksiden hvor det var mye søle. Far kjørte hestevandringen mye som smågutt og var veldig lei den jobben. Treskeverket ble heldigvis tatt vare på og står nå utstilt på landbruksmuseet på Bygdøy.

Flere av de største gårdbrukerne i Frogner syntes etter hvert at den gamle treskemethoden med sliul var for arbeidskrevende og sen. De ønsket seg en raskere og lettere måte å treske på. Det var vel få eller ingen andre gårder i bygda enn hjemme som hadde en enkel utgave av eget treskeverk. Flere hadde nok hørt om at det fantes noe så utrolig lettvtint og arbeidsbesparende som treskeverk drevet med dampmaskin. Dette var de interessert i å få vite mer om.

Frogner Træskeselskab AS

Sommeren 1886 reiste to gårdbrukere fra Frogner inn til Christiania for å ta kontakt med maskinfirmaet P.H. Lund, som vel den gangen hadde forretning på Jernbanetorget og forhandlet treskeutstyr. Resultatet av den turen ble at de kjøpte både treskeverk og lokomobil. Det neste var å danne et treskeselskap, og det ble gjort samme sommer. Her hos oss finnes alle protokoller og regnskapsbøker fra den gang og til selskapet ble oppløst i 1950-årene. I de protokollene står det virkelig mye rart og interessant. Der kan vi bl.a. lese følgende:

”Aar 1886, dannedes i Frogner Anex i Sørsum et Aktie Selskab til Indkjøb af en Damptræske-maskin. Handel ble af D'Herr A. Sundby på Moe og H.P. Faller, Fløgstad, afsluttet med P.H. Lund & Co på en lokomobil med tilsvarende Træskeværk, for en Kjøbesum af Kroner 5.187,00. Selskabet opptog den 24de September 1886 et lån i Akers Sparebank stort Kroner 5.660,00.

Den 24de August 1886, blev Frogner Træskeselskab AS konstitueret. Til

bestyrelse valgtes: A Sundby, Moe, Ole Hansen Bjerke og Julius Rud. Til kasserer valgtes: H.P. Faller.”

Selskapet hadde til å begynne med 19 medlemmer og var et aksjeselskap av større og mindre gårder.

Treskeverket som laget hadde kjøpt, var et Hornsby-verk. Det hadde fast maskinist og ilegger som fulgte maskinen fra gård til gård. I regnskapsbok til selskapet står det at den første gården hvor det ble tresket med de nye maskinene var hos A. Sundby på Nedre Moe. Dagen var den 5. oktober 1886, og det må sies å være en merkedag i gårdens historie.

Treskeverket ble mye brukt, for det var mange store gårder, og etter hvert ble det veldig slitt. Styret drøftet om det kunne være mulig med en reparasjon, men fant ut at det ville bli for dyrt. Og lot det derfor være. Så ble verket satt bort. Da jeg senere hørte om dette, trodde jeg at det var solgt. Til min forundring får jeg nå se i treskelagets regnskap at det ble solgt i midten av 1920-åra, men hvor det stod i mellomtiden, vet jeg ikke. Jeg kan i hvert fall ikke huske at jeg noen gang har sett det gamle treskeverket.

I august 1914 kjøpte laget i stedet et nytt Marshall-verk som var fabrikert i Leiston i England. Kjøpesummen var kr. 2.650,-. For å betale dette ble det opptatt et lån i Sørsum Sparebank på kr. 2.600,-.

Treskeverket var svært stort og hadde et ilegg på en meters bredde, og var ellers usedvanlig godt på alle måter. Det hadde en kapasitet på opptil 200 sekker havre om dagen.

Det blir færre med

På denne måten gikk det i noen år, men etter hvert sluttet den ene gårdbrukeren i laget etter den andre. Grunnen til det var blant annet at det var for mange medlemmer som var avhengige av det samme treskeverket. Derfor ble det altfor langt på høsten eller vinteren før de siste fikk tresket. Noen gikk derfor sammen i mindre treskelag, og andre kjøpte sitt eget treskeverk og kunne da treske når det passet for dem selv.

Etter hvert som medlemstallet minket, ble det til slutt bare åtte gårder igjen i laget og en av dem var hjemme på Melvold. Slik var det så lenge som jeg kan huske tilbake og helt til laget ble oppløst. Først på 1950-tallet begynte skurtreskerne å komme og alt ble dermed helt forandret.

De åtte gårdene som til slutt ble igjen i laget lå etter hverandre to og to på strekningen fra Frogner og nordover. Nabo-gården hjemme lå helt i den ene enden av ruta, og gården i den andre enden lå helt oppe ved bygdedelet mot Ullensaker. På disse to gårdene begynte treskingen om høsten vekselvis annet hvert år. Det ble gjort slik for at forholdene skulle bli mest mulig like for alle medlemmene i laget. Det var en fordel å være først på ruta, for da var dagene lengre og været vanligvis også bedre. Var innhøstingen sen og vanskelig på grunn av dårlig vær, kunne det bli sent før treskingen kom i gang. De som da var sist på treske-ruta, kunne risikere at det kunne bli både vinter og snø før de fikk treskeverket på gården, og da ble alt så mye mer tungvint.

Dampsag og traktor

Treskelaget eide også ei sag hvor de skar tømmer hver vinter, og hvor dampmaskinen som ble kjøpt i 1886 ble brukt til å skjære med. Den hadde gått mye gjennom mange år og først i 1920-åra var den blitt så slitt at den helst burde vært skiftet ut med en ny. Den ble på en måte kassert og ble stående ute på sagtomta et par år.

I stedet for å kjøpe ny dampmaskin kjøpte treskelaget en brukt Austin traktor. I følge lagets regnskaper har treskelaget den 6. oktober 1920 på en ekstraordinær generalforsamling mot tre stemmer bestemt at de skulle kjøpe en traktor med toskjærs plog og skålharv. Videre framgår det at selskapet den 18. januar 1921 opptar et lån i Sørums Sparebank på kr. 14.000,-. Uten å kunne finne det ut av regnskapet, er det rimelig å tro at det var penger som traktoren skulle betales med. Ved siden av det skulle også den gamle dampmaskinen repareres. Jeg har ikke funnet ut i hvilket

firma de kjøpte traktoren, og heller ikke hvor mye den kostet.

Den 4. april 1921 averterte laget etter en habil ”traktorfører”. De fikk svar fra en som het Chr. H. Funder fra Tomter, og etter å ha forhandlet med ham, ble de enige om ansettelse. Det var nok bra, for det viste seg at han var en flink motormann som kunne behandle traktoren på en forsvarlig måte.

I følge regnskapet til laget er det klart at i mai 1921 ble det pløyet og harvet med traktoren hjemme hos oss. Det var nok den første gården der traktoren ble brukt. Det framgår også at andre gårder i laget benyttet seg av traktoren denne våronna. Samme høsten ble traktoren brukt til å dra treske-verket, og det gikk visst også bra, for det er ikke nevnt om noen problemer.

Våren 1923 ble det ansatt en mann fra bygda til traktorfører. Han utgav seg for å være motorkyndig og det gikk visst bra det første året. I våronna året etter gikk det nok ikke så bra. En dag han drev og harvet sa det plutselig ”pang” i motoren og alt stod fast. Det var i grunnen ganske rimelig, for det viste seg at det omtrent ikke var olje igjen i bunnpanna på traktoren. Vann på blokka og radiatoren var det nok også i minste laget med. Resultatet ble en sørgelig affære med en masse reparasjoner, kluss og bråk.

Innkjøp av ny lokomobil

Sammen med de gamle treskeprotokollene har vi her hos oss en hel del korrespon-danse mellom styret i treskelaget og Lille-strøm Bilcentral, hvor diverse reparasjoner ble utført. Det hele dreide seg i vesentlig grad om reparasjon og istøping av rådelagre. Det er vel en mulighet for at Bilcentralen heller ikke hadde utført ordentlig arbeid. Etter en hel del korrespondanse fram og tilbake, tyder det på at ”den diplomatiske forbindelsen” ble brutt flere ganger. Det var en lei affære, og ved siden av det stod treskelaget uten drivkraft til treskeverket og saga. Jeg var jo bare en smågutt og kan ikke huske hvor det til slutt ble av traktoren, men den ble antakelig solgt. I hvert fall ble den borte, og bra var det. Drømmen om å frakte

treskeverket med den fra gård til gård, ble nok bare til virkelighet i svært kort tid.

Treskelaget var nok i konstant pengeknipe og hadde ikke mulighet til å anskaffe noen annen traktor. Det ble ingen annen råd enn å ta i bruk den gamle, nesten utslitte, dampmaskinen fra 1886, men slik kunne det jo ikke gå i lengden. Noen av medlemmene i laget var lei hele greia og ville melde seg ut, men det ble ikke noe av og det hele hanglet og gikk videre.

I februar 1927 averterte treskelaget i "Nationen" etter en brukt lokomobil. De fikk seks tilbud og festet seg ved et fra ingeniør Hasns Jacobsen, Askim. To av lagets styremedlemmer, K. Ringereid og Hans Bjerke, fikk fullmakt til å reise dit ned for å se på maskinen. De syntes den så bra ut og bestemte seg straks for å kjøpe den. I den forbindelse må en spørre seg hvilke kvalifikasjoner disse to hadde for å bedømme dampmaskinen, og om det var lurt å kjøpe den. Så vidt det går fram av regnskapene, måtte de gi kr. 1,050,-, og i tillegg kom frakten fra Askim med kr. 149,-.

Handelen ble godtatt av samtlige styremedlemmer, og den vesle dampmaskinen gikk bra den. Treskingen gikk fint den første høsten, men året etter kjøpte laget halmvifte, og da gikk det hele så tungt at det ble for mye for den vesle maskinen. Den var på bare 4 HK og greide ikke holde farten oppe på treskeverket, som ble gående for sakte. Dette var svært uheldig for treskingen og for rensingen av kornet, og dette kunne ikke gå i lengden.

Alle skjønnte at det var nødvendig med en sterkere lokomobil. Etter mye diskusjoner i laget, og etter lange forhandlinger med Werners maskinforretning i Oslo, ble det endelig enighet om vilkår for kjøp av en ny Marshall lokomobil på 6 HK. En damphestekraft er det samme som fire "vanlige" hestekrefter, så maskinen ydet altså 24 HK. Etter at alle formaliteter var i orden, ble det skrevet sluttseddel med Werners representant, Pettersen, den 18. desember 1928. Maskinen var fabrikkert i England, og den 31. desember kom det et prospektkort til treskelaget fra Werner som

fortalte at lokomobilen ville bli sendt fra Hull den 11. januar 1929 med båt til Oslo, og derfra på åpen jernbanevogn til Frogner stasjon. Der var jeg med og hentet den en splittkald januardag, og derfra ble den kjørt med fire hester opp til Gransaga, hvor den skulle stå. Det ble sendt bud på en kontrollør fra Statens Kjelekontroll som trykkprøvet kjelen, og trykket ble godkjent på 150 pund, eller 15 kg pr. cm², så maskinen var kraftig.

Etter at maskinen var kontrollert og alt funnet i orden, ble den brukt til skjæring på saga til alt det tømmeret som var kjørt dit, og det viste seg at den var veldig sterk og gikk fint. Der hadde laget gjort en god og riktig handel, men så var det noe som het betaling og betingelser for det.

Den nye lokomobilen kostet kr. 5.400,-, så det ble altså et mellomlegg på kr. 4.000,- som treskelaget skulle betale. I tillegg skulle de ha med en 6" balatarem som var passe lang til saga og treskingen, og den var dyr. På toppen av det hele skulle beløpet de skulle betale være avdragsfritt i tre år med 5 1/2 % rente.

Det kunne ikke være greit å drive maskinforretning den gang på slike betingelser. Det var heller ikke lett å drive gård, for det var svært dårlige priser på landbruksprodukter. Det fremgår tydelig av forhandlingene i treskelagets styre, at de stadig manglet penger til å betale gjeld. Åtte av de største gårdbrukerne i bygda klarte altså ikke å skaffe 500 kroner hver pr. 30 dager, men måtte ha tre år for å kunne greie å betale den summen. Det viser hvor vanskelige tider det var, og hvor lite penger det var blant folk. Mange måtte jo også gå fra både gård og grunn.

Fra jeg var ganske liten gledet jeg meg veldig til at treskeverket og dampmaskinen skulle komme på gården. Når det var nordatrekk, kunne jeg høre at maskinisten brukte dampfløyta før og etter måltidene på de andre gårdene, og den lyden likte jeg godt.

Så kom endelig den store dagen da maskinene skulle hentes hjem til oss. Var jeg så heldig å være fri fra skolen, var jeg med på det. Brukeren på den gården som maskinene kom fra kjørte vanligvis treske-

verket, og den som skulle ha dem kjørte dampmaskinen. Var det omtrent flat vei greide to kraftige hester å dra hver av maskinene. Var det motbakke, måtte det fire hester til foran hver maskin. Ved siden av dette ble det kjørt to høyvogner med ”paragass”, som vi sa. Det var den store tunge redskapskassa til maskinisten, og så var det den lange tunge 6” balataremma som skulle gå mellom lokomobilen og treskeverket. Det var også med en stor kasse med forskjellige sold til treskeverket, og en sekk med alle småremmene som ble tatt av under transporten. Det var også med ei tønne hvor dampmaskinen kunne pumpe opp det vannet den trengte. Så var det diverse redskap til fyring av maskinen og en lang solid jernstang med en stålborste i enden til feiing av kjelerørene. Fra 1928, da halmvifta kom, måtte den og mange meter med lange tuter til å sette sammen, også være med. Alt dette fyllte ei høyvogn alene.

Alléen hjemme var ganske bratt og tung, og der måtte det fire hester til foran hver av maskinene. Fra gårdsplassen var det bare å kjøre treskeverket rett inn på et støpt gulv i treskeskjulet. Dampmaskinen måtte jo stå et godt stykke unna låveveggen på grunn av brannfaren, og far var flink til å kjøre den på plass med en gang omtrent der den skulle stå. Transporten hadde naturligvis vært en stor påkjenning for hestene og de var tydelig glade da de ble spent fra og kunne komme inn på stallen igjen.

Det neste var å begynne å stille opp maskinene på riktig plass i forhold til hverandre. Dette måtte gjøres veldig nøyaktig, og det var også viktig at de stod i vater. Grunnen til det var at korn og agner skulle fordeles så jevnt som mulig på sollene så det skulle bli mest mulig rensing. For å lette arbeidet med oppstillingen var det montert inn et lite vater i treverket på begge sider av treskeverket. Det var også et vater på baksiden, der hvor kornuttaket var.

Drivremma mellom dampmaskinen og treskeverket måtte ikke bli våt, og når det var tørrvær var jo det greit. Var det regn, og det var det ofte, måtte remma dekkes med

en stor presenning som ble hengt opp på et solid trestativ.

Til treskinga gikk det med mye brensel, og hjemme ble det bestandig sørget for rikelig med oppkløvet tørr kostevod. Den ble stablet i en dobbel kost langs låveveggen når vi kappet ved om våren. Der lå den i sola om sommeren og fikk fin tørk, og når treskinga begynte, var den tørr og fin. Det hendte også en sjelden gang at det ble kjøpt litt kull for å drøye veden og for å få kraftigere varme i dampmaskinen.

Maskinist Ole Tangen

I min barndom, og så lenge den gamle dampmaskinen var i bruk, var det en maskinist som het Ole Tangen. Han var liten av vekst og haddet et lite gårdsbruk på Sørumstangen i Gjerdrum. Det er der hvor Leirelva og Gjermåa møtes. Når treskingen var slutt for dagen, og han hadde spist, kunne han bare tatt det med ro, og kunne lagt seg når han ville. Han ble bydd sengeplass, men det ville han ikke ha. Han ville hjem igjen hver kveld uansett vær og føre.

Fra oss som bodde lengst sør i treskeruta og hjem til Sørumstangen var det omtrent en times gange. Strekningen han måtte tilbakelegge gikk for en stor del gjennom ulendt skogsterreng. Høstkveldene var jo bestandig mørke, og for å kunne se noe i det hele tatt, tok han med seg en firkantet parafinlykt som han brukte når han stelte med treskeverket. Når han endelig var kommet nesten hjem, måtte han over Leirelva. Ved bredden hadde han den vesle båten sin liggende og rodde over med den. Innen han var hjemme var nok klokka langt bortimot åtte. Da var han sikkert så trøtt og sliten at det var nødvendig å legge seg så fort som mulig.

Det kunne umulig bli mye tid til privatliv. For å kunne rekke å begynne å fyre i dampmaskinen i god tid før klokka fem neste morgen, måtte han stå opp igjen mellom tre og halv fire. Det måtte jo være et forferdelig slit, og det var helt unødvendig, men han ville ha det slik.

Ole var litt nervøs og likte ikke at noen kom bort i dampmaskinen. Helt fra jeg var

liten smågutt var imidlertid jeg veldig glad i å få være med og pusle og stelle litt med den. Merkelig nok tillot Ole meg å gjøre det, for han skjønte og så at jeg var forsiktig. Jeg syntes det var morsomt å bruke ei fille og pusse på messingkraner og messingskilt så alt ble blankt og fint. Jeg fikk også lov til å skru på ei kran når han sa at det skulle pumpes inn mer vann på kjelen, og jeg fikk også lov til å fyre litt. Det var nok helt enestående at han lot meg få gjøre det, men Ole og jeg var gode venner, og han forstod godt at jeg aldri ville finne på å gjøre noe galt.

Tresking var sosialt samvær

Før treskinga begynte var det svært mye som måtte ordnes. I alt måtte det til et mannskap på 12-13 stykker, og det skulle til både mye og god mat til så mange mennesker. Det var skam for husmora hvis ikke maten var fin, og ingen ville ha på seg at treskefolkene skulle ha grunn til å klage på kosten.

Til hver tresking kjøpte far en saueskrott, og så ble det slaktet en kalv. Treskingen hjemme varte i minst fire dager, og det gikk også med store mengder brød til så mange måltider. I tillegg gikk det også med en masse pålegg og kaffe. Det var fire måltider med brødmat hver dag, og til det gikk det nok med 7-8 store brød. Det var om å gjøre å ha rikelig med brød på lager på forhånd. Mens treskingen foregikk var det jo ingen mulighet til å bake brød.

Mye av pålegget bestod av forskjellige osteslag, hjemmlaget rull og forskjellige sorter pølse. Til treskingen kjøpte far bestandig ei stor servelatpølse til pålegg. Det var noe som jeg likte veldig godt, og det var en helt annen og bedre kvalitet enn de pølseskivene som er å få kjøpt i små plastikkpakninger i dag.

Brødsnivene ble smørt ferdige med pålegg og ble lagt på flere fat på det store kjøkkenbordet. Det var et stort og sent arbeid som kvinnfolkene hadde der. Treskefolka hadde jo under en halv time å spise på, og det ville ha blitt bare rot og søl om de skulle ha smørt maten sin selv.

Under treskingen var det vanlig og nødvendig med ”byttehjelp”, det ville si at det var først og fremst folk fra nabogårdene som ble benyttet. Treskingen begynte klokka seks om morgenen, og alle som var med var inne og spiste før arbeidsdagen begynte. Maskinisten var tidlig på plass for å fyre lokomobilene så han kunne ha fullt trykk på kjelen til klokka var seks. Før den tid måtte han også ha smørt treskeverket og sett etter at alt var i orden før han startet opp maskinene. På slaget seks fløytet maskinisten i dampfløyta, og da måtte alle komme på plass fortrest mulig der de skulle arbeide. Så satte han i gang lokomobilene sakte og rolig, og jeg husker godt lyden både fra dampmaskinen og treskeverket ettersom hastigheten økte og til slutt kom opp i korrekt fart. Da begynte ileggeren å putte oppdelte kornband ned i ilegget til slagvinna.

På hver side av ilegget stod en ”opp-skjærer”. De fikk kornbåndene fra de som var ”i loa” og skar av selvbinderhyssing eller bendler så han lett kunne få tak i de oppløste båndene og putte dem ned i maskinen.

Det var en kunst å legge i treskeverket, for loa måtte fordeles jevnt over hele bredden på ilegget. Hvis det ved et uhell kunne komme et helt kornbånd ned i slagvinna, ble det et kraftig boff, som helst ikke burde være.

Ti timers arbeidsdag

Dagen var inndelt i fire økter, og den første var fra seks til halv ni. Da var det frokost. Formiddagsøkta var fra ni til tolv, og da var det en times middag. Det trengtes godt, for da måtte maskinisten feie kjelerørene i dampmaskinen og smøre treskeverket. Ettermiddagsøkta var fra ett til halv fire, og kveldsøkta fra fire til seks. Det ble ti aktive arbeidstimer i alt, og da tror jeg de fleste var glade for at dagen var slutt og at det var kvelden.

Det var gjerne tre stykker som gafflet fram kornbånd, og så var det minst en i ”halm”. Etter at halmvifta kom ble det en stor lettelse. Så var det yngstemann da, som måtte være ”agnefaut”, en jobb som stod

lavest på rangstigen. Det var en oppgave som jeg hadde i flere år i oppveksten.

Den mest krevende og betrodde jobben hadde sjauerne som bar kornsekkene opp på stabburet og tømte dem der. Bak treskeverket stod det en stør tønne som de hjalp hverandre å sette kornsekkene opp på så de kunne få dem godt og riktig på ryggen før turen bort til stabburet begynte. De som sjauet måtte også sette en strek på ei papplate for hver sekk de bar bort. Det var veldig viktig å holde rede på hvor mange sekker og dermed hvor mye korn det ble tresket hver økt og hver dag.

Treskinga var i sin tid en av de store årvisse hendingene på norske gårder, og den dagen den var unnagjort var det en lettelse for alle. Når treskeverket og dampmaskinen var kjørt fra gården, gjenstod det en del nødvendig oppryddingsarbeid. Det var om å gjøre å få gjort det unna fortrest mulig så alt kunne bli i orden igjen. I treskeskjulet måtte det feies og ryddes, og der dampmaskinen hadde stått, var det sot, aske og rester av ved eller kull som måtte fjernes. På stabburet måtte det også feies og ryddes etter alt tråkket med sjauingen helt opp i tredje etasje. Dermed var alt over enda en gang.

Jon Leirfall om ”Stormaskina”

I boka ”Stormaskina” har Jon Leirfall fortalt om treskinga med stor innlevelse og humor, og jeg tilater meg å gjengi en del av det som han har skrevet, for det er skildret så levende og fint.

”De gamle trøskerne var store maskiner som krevde lokomobiler eller andre digre motorer. Utstyret var eid i fellesskap av oppsitterne for eksempel i en grend. Flyttingen krevde stort oppbud av folk og hester. Jeg husker fra min oppvekst på en gård i Trøndelag at det å hente og senere avlevere trøskerverket, var en slags høytidelighet som ble feiret med at flyttemannskapet ble bedt inn i storstua og rikelig bevertet når sjauen var over.

Så lenge treskinga stod på var det trivelig stemning som rådde, et sosialt samliv mellom bygdefolk som ellers ofte hadde nok med strevet på eget bruk.

Og så var omsider det siste kornbandet på brettet av maskinen, og låvegulvet ble sopt. Tre lange blåst fra lokomobilen forkynte for hele grenda at no var de ferdige på gården, no kunne flyttemannskapet komme.

Og når stormaskinen forsvant ut gjennom gårdsleet i høstmørket, stod gjerne kjerringa på trappa og knepte i hop hendene: ”Gudskjelov, så gjekk det godt i år og –”.

Det er tross alt godt å slippe å måtte være med på det som er beskrevet ovenfor, og vi må vel alle være glade for at utviklingen er kommet dit den er i dag. Dette gjelder både ute og inne. Det var et slit for alle de folkene som måtte opp grytidlig om morgenen og arbeide en lang dag i støv og skitt. Det var også en stor belastning for dem som var inne på kjøkkenet for å sørge for at alle måltidene til treskemannskapet skulle være ferdig i rett tid. En ”moderne” husmor har ikke forutsetning for å sette seg inn i hvilke forberedelser og hvilket arbeid som måtte til for å få alt til å fungere. Det er godt det er blitt en forandring til det bedre.

Kristian Lieungh

Minner fra Frogner. Oppvekst på Romerike i mellomkrigstida

Blaker og Sørum historielag utgav i fjor Kristian Lieunghs erindringsbok, som denne artikkelserien er basert på manuskriptet til.

Dette manuskriptet leverte Kristian i 1996 til Landslaget for lokalhistorie, som inviterte alle som var født før 1930 til å skrive ned sine barndomserindringer. Lieungh, som er født 4. juli 1916, stopper sin fortelling på 1940-tallet, men i boka er Frogners historie i korte linjer trukket helt fram til i dag.

Prisen på boka er 375 kroner, og den er en flott julepresang til lokalhistorisk interesserte. Den tidsperioden som beskrives i boka forløp om lag på samme måte også andre steder i landet, og dette er en av fineste beretningen som finnes om driften i landbruket med hesten som eneste drivkraft. Ved kjøp av fire eksemplarer får du et femte eksemplar gratis. Ta kontakt med Kaare Svarstad på tlf. 63 82 42 42.

Norske gaardnavne, del 2: Fra Aasgaard til Børgen i Sørum

Her fortsetter vi med annen del av Oluf Ryghs storverk Norske Gaardnavne, den delen som omfatter Blaker og Sørum. Går du inn på nettutgaven av Sørum-Speilet, kan du ved å klikke på henvisningene komme til det dokumentet der gardsnavnet er nevnt.

17. Aasgaard. Udt. Å2sgaḡ. – i Asgarde RB. 408. af Ass-garde RB. 415. Aaḡgaardt 1578. 1594.1/4. Aasgaard 1617. 1666.Åsgarḡr, af åss m., Aasgaarden.

18. Bøler. Udt. Bø2ḡer. – i Bøle [DN. V 338, 1412](#) (paat.:øster Bølar). Bøle NRJ. I 3. Bøller 1578. 1594.1/2. 1617. 1666.Bøhler 1723. Bøelir f., Flt. Af bøeli n. (Incl. S. 46); jfr. Høland GN. 54.

18,1. Sylteløkken. Kaldes sýlta. Se Incl. S. 80 under sult. Sylt blev her i Sørum forklaret at betyde: Kilde, Opkom.

18,2. Stuen. Kaldes bø2ḡerstúa.

18,6. Gjesterhaugen. Udt. Jé2ssterhauen.

19. Bognerud. Udt. Bå2ngnerú. – Baunarud (østre, vestre) RB. 444. Bognerrudt St. 105 b. Bognerud 1666. 1723. Baunarud, af baun f., Bønne. Om Dyrkning af Bønner i Norge haves Vidnesbyrd fra 13de Aarh. Af, i Magnus Lagabøters Landslov, hvor der paa et Par Steder tales om ”Bønne- eller Næpesenge” (se Glossariet til NgL. V93). Nogen betydelig Udbredelse har den dog vist ikke havt; Bønner nævnes oftere som Indførselsartikel i 14de Aarh., og der findes, saavidt jeg ved, intet Minde ellers i Stedsnavne om denne Væxts Dyrkning, uden det skulde være det Bougnerud, der 1723 anføres som Plads under Jaeren i Hobøl (Bd.I S. 380). – Overgangen fra Baun- til Bogn- som Fraun til Frog.

20. Jultoen. Udt. Jú:2ḡtón. – i Joluto RB. 445. Jultoen 1666. Jueltoen 1723. Sidste Led tó f. (Incl. S. 81), i bestemt Dativform. Iste Led antagelig det af Aasen anførte Plantenavn Jol m., der efter ham er Skov-Angelika (angelica sylvestris). Af samme Udspring kunne flere norske Steds-navne

formodes at være, som Joleim i Gol og det ovfr. Nævnte, nu forsvundne Jolaegg i Fet. Ved andre med Jol- begyndende Navne, der mest findes i Fjeldregionen, er vel at tænke paa njóli m., der brugtes om Stængelen paa en anden Angelika, archangelica officinalis. – Er Formodningen om Oprindelsen rigtig, maa den gamle Form have været Jólató. Vokalen i 1ste Stavelse forandret fra ó til ú, ligesom Festnavnet jól østen- og nordenfjelds nu er blevet til Jul.

21. Hollesjø. Udt. Hø2llsje. – i Hollæsio RB. 444. i Vllasuor RB. 407 (senere tilskrevet: alias, d. E. Efter andre, Hollasio; den første Form vel simpelthen en Feil i Jordebogen). Holliḡø St. 105 b. Hellisjø 1617. Hallesjø 1666. Hellesjøe 1723. Hollisjór efter RB.; Gaarden ligger ved en liden Sø. Jeg ved intet andet Ord, som kunde passe til 1ste Led, end Adj. Hollr, huld, velvillig, gunstig; skulde Navnet sigte til, at Søen af en eller anden Grund har været fordelagtig som Eiendom, f. Ex. Ved Fiskeri? – Den i senere Tid brugte Skrivemaade Hellesjø er opstaaet ved Misforstaaelse af Udtalens ø.

22. Torbjørnsrud. Udt. Tø2rrbjønnsrú (ogsaa hørt tø2rrbønns-). – Torbiørnsrud 1666. Hvis Navnet er ældre end 14de Aarh., maa det opr. Have lydt Þor-bjarnarrud; af Mandsnavnet Torbjørn (Þorbj&bmaapeno;rn).

23. Simarud. Udt. Sí2mmarú eller sí2marú. – Sigmundarrud RB. 444. Simunderudt St. 104 b. Semenrudt 1594. ¼. Semerud1617. Simmerud 1666. 1723.Sigmundarrud, af Mandsnavnet Sigmund (Sigmundr).

24. Neslerud. Udt. Næ2sslerú. – Nesblerud 1617. 1666. Nesle-rud 1723. *Netluruḡ eller Netlarud, af Plantenavnet Netla, Nelde, der tilfældigvis nu ikke kan paavises i Oldn. Forekommer ellers maaske i denne Form kun i Neslenibba, Navn paa et Fjeld i Indre Nordfjord; derimod er der til dels Stedsnavne, som kunne forklares af de andre

hos Aasen anførte Former af Plantenavnet, Nata og Neta.

25. Fossierud. Udt. Få2ssrú. – Foßerud 1666. Fossierud1723. *Forsaruð (jfr. F. Ex. RB. 474), af fors m., Fos. Ligger strax nedenfor en Fos i Glommen. Jfr. ”Forsvundne Navne” og Nes GN. 31.

26. Tokerud. Udt. Tó2kerú. – Tokorud RB. 444. Thocker-rudt St. 105 b. Thogerud 1617. Thougerud 1666. Tocherud 1723. *Tókuruð, af Kvindenavnet Tóka, jfr. Aas GN. 19. Da man saa langt ned i Tiden, som RB. falder, ikke kan stole paa, at Endevokalen i 1ste Led er rigtigt gjengivet (jfr. Indl. S. 20), bliver dog ogsaa Tókaruð, af Mands-navnet Tóki, muligt.

27. Skulerud. Udt. Skú:2frú. – Skulrudt St. 105 b. Skulle-rudt 1578. Schullerudt 1594.1/2. Skullerudt 1617. Schullerud 1666. Schulerud 1723. *Skúlaruð, af Mandsnavnet Skule (Skúli), jfr. Aker GN. 168.

28. Blakersund. Kaldes sú1Nne. – i Sundinu RB. 443. Sunditt St. 106. Blachiersund 1723. *Sund n., Sundet; her er Færgested over Glommen til det ligeoverfor liggende Blaker i Urskog Herred.

29. Imshaug. Udt. I2mmsú. – a Imisaugh [DN. V 168, 1349](#) Imishaug (Akk.) RB. 264. a Ymishaughi RB. 445. Den her i den katholske Tid staaende Kirke kaldes Imishaughs kirkja RB. 443. 560.a Immissogh [DN. I 476, 1419](#) Emmesøu 1578. Enneßhoff (!) 1594.1/1. Emmidzshoug 1617. Imbsoug 1666. Imshoug 1723. Ímishaugr eller Ýmishaugr. 1ste Led synes at være Adj. Ýmiss, der nu i en Del af Landet lyder ”imis” og til dels skrives saaledes allerede i norske Haandskrifter fra MA. Der er adskillige norske Stedsnavne, som synes at have sin Oprindelse af dette Ord. Efter sin Betydning: afvexlende, forskjellig, snart saa og snart saa, kunde det være egnet til at bruges i Navne paa Steder med stærkt vexlende Naturforhold, f. Ex. Elve, hvis

Vandmasse kunde forøges eller falde stærkt og pludselig. Der gives ogsaa ialfald en Elv i Landet, som lader til at have et af dette Ord dannet Navn, Imsa i Ringebu og Storelvedalen (udt. Med lukt i og Enstavelsestone). Forøvrigt kunne disse Navne være at opfatte forskjellig paa de Steder, hvor de findes. Her i Sørum løber kun en ikke betydelig Bæk forbi Gaarden. – Efter Gaarden kaldtes ifølge RB. 264 en Præbende i Halvardskirken i Oslo Imishaugs proventa.

30. Børgen. Udt. Bø2rrje. – Byriene 1520. Børgenn 1578.1594. 1/1, 1/1. 1617. Byrge JN. 464. Børgen (2 Gaarde) 1666. 1723. *Byrgin, sms. Af borg og vin, se Indl. S. 44.

Oluf Rygh

Er du interessert i å delta i et slekthistorisk utvalg?

Vi vet at mange av historielagets medlemmer er interessert i slektsforskning. Vi merker også interessen for slektsforskning ved at vi minst en gang i måneden mottar spørsmål fra personer bosatt utenfor kommunen som etterlyser forfedre i Sørum eller Blaker.

Etter at Jan Erik Horgen ble engasjert som bygdebokredaktør, har vi forsøkt å få ham til å besvare disse henvendelse og også trykke dem i Sørum-Speilet.

Det står imidlertid i handlingsplanen vår at vi skal forsøke å etablere et slekthistorisk utvalg i Blaker og Sørum historielag. Som så ofte ellers krever det at noen med et minimum av organisasjonstalent er villig til å ta initiativet og lede en slik virksomhet.

Vi etterlyser derfor medlemmer som er interessert i slektsforskning og som kan tenke seg å møtes fire-fem ganger i året for å drøfte felles interesse med andre slektsforskere. Vi vil gjerne at gruppa tar seg av å besvare de mange henvendelsene historielaget får om slekt i Blaker og Sørum, men for øvrig er det opp til Slekthistorisk utvalg å definere sine arbeidsoppgaver. Ta gjerne kontakt med en i styret. **Svein Sandnes**

8. november - 50 år siden

Blaker Historielag ble stiftet

Blaker og Sørum historielag feiret til fulle at det i fjor var 50 år siden Sørum historielag ble stiftet. 8. november i år var det 50 år siden Blaker historielag ble stiftet. De to laga ble slått sammen ved stifting av Blaker og Sørum historielag 27. april 1970. Styret vedtok derfor i forfjor å markere femtiårs-jubiléet i 2002. Vi kan liksom heller ikke feire 50-års-jubileum hvert år, selv om det i dette tilfellet kan være gode grunner til det.

Vårt aldri hvilende medlem Odd Skullerud i Blaker har imidlertid ryddet i gamle papirer, og har i anledning jubiléet sendt oss en kopi av sitt eget referat fra stiftelsesmøtet i Blaker Historielag 8. november 1953, trykket i Indre Akershus Blad enten torsdag 12. eller lørdag 14. november samme år. Vi følger oppfordringen og lar Odd Skulleruds referat fra stiftelsesmøtet være vår jubileums-markering for Blaker Historielag.

Blaker Historielag stiftet.

Lars Stykket ble formann. 22 medlemmer tegnet.

Søndag holdtes et møte på Blaker Kommunelokale med formål å danne et historielag for bygda.

Formannen i Romerike Historielag, lensmann Ribsskog, gjorde rede for hvilke oppgaver Romerike Historielag og herunder lokallagene har. Det arbeides med å skaffe opplysninger om gamle bygninger som ikke før er registrert og målt, om det finnes gamle komposisjoner og musikk-instrumenter, og det skal nå settes meget inn på å samle folkeminner.

Romerike ligger langt etter andre landsdeler i å samle slike minner. Bygdelagene velger nemnder i hver krets til å samle folkeminner. Bygdebøkene som er under arbeide, får på denne måte bistand av det lokale lag, også siden når det blir aktuelt med tilleggsbind vil det da være materialer å øse av.

Dialektord og ordtak er det også om å gjøre å få med. Lokallagene har videre sin

oppgave å samle opplysninger om minnesmerker og historiske steder. Det er således mange gravhauger som Universitetets oldsaksamling ikke har kjennskap til. I hver bygd skal det være en nemnd til å arbeide for et bygdetun og sette i gang en antikvarisk registrering.

For lokallaget på Blaker hadde det på forhånd tegnet seg 16 stykker. På møtet ble det samlet enda 6 slik at Blaker Historielag ble stiftet med 22 medlemmer.

Til styre valgtes: Lars Stykket formann, Gulbr. Foss, kasserer, og fru Martha Husmo. Varamann Alv Vårum. Midlertidige lover ble vedtatt.

Ribsskog takket for fremmøtet og ønsket det nye lag lykke til.

O-d.

Blaker Utvikling AS etablert

29. oktober kom ei gruppe mennesker i Blaker for å stifte selskapet Blaker Utvikling AS. I formålsparagrafen for selskapet heter det at Blaker Utvikling AS skal arbeide for

- å drifte Blaker Skanse, herunder å etablere et servicesenter for dem som etablerer seg på Skansen.
- Utvikling av Blaker Skanse som et kulturelt kraftsentrum.
- Næringsutvikling i Blaker basert på de fortrinn vi har.
- Styrt boligutvikling ved å samarbeide med grunneiere for å få fram tilbud om attraktive tomter.
- Bistå med tilrettelegging, samordning og utvikling av frivillig baserte kultur- og fritidsaktiviteter.
- Utvikling og markedsføring av turisme i Blaker og omegn.

Bak selskapet står foreløpig følgende personer: Rune Brakestad, Steinar Gravås, Ole Henning Hoel, Per Hellne, Rita Nyborg og Odd Skullerud. Men det fritt fram også for andre å tegne aksjer á kr. 200,- i selskapet. Målet er å få inn en aksjekapital på minimum kr. 400.000,-. ”Ved å danne Blaker Utvikling ønsker vi å destillere alt det vi liker ved å bo i et lite og oversiktlig miljø på landet,” skriver innbyderne til etablering av Blaker Utvikling AS

Kulturarven for alle?

Stiftelsen Norsk Kulturarv holdt sitt første rådsmøteseminar i Vågå 27. – 29. juni. For første gang fikk også ordinære medlemmer anledning til å delta, både i forhandlingene og i ulike kurs og sosiale sammenkomster. I Ottadalen var det lokal mat og matkultur som stod på programmet, med besøk hos Kristoffer Hovland på Fossheim Turisthotell, Ola Aukrust og urtehagen på Nordgard Aukrust og ”Bondens marknad” lørdag. Søndag holdt kurset fram på Vianvang hos Arne Brimi, som gav deltakerne et innblikk i sin matfilosofi, og ellers gode smaksopplevelser ved bordet. Etter dette gikk turen til Brimi seter, der Hans W. Brimi tok deltakerne med på ysting og kinning og med god mat med folkemusikk attåt inne i seterhuset.

Bygningshistorisk park var utgangspunktet for kurset på Dovre. Her tok Steinar Moldal bl.a. deltakerne med i demonstrasjonslåven, som viser ulike bygningskonstruksjoner. Deltakerne fikk et interessant innblikk i materialkunnskap og praktisk materialbruk, og de fikk prøve oppgangssaga, som fungerer prikkfritt med vannkraft fra Rudiåa. Oppbygging av tjæremile, lafteteknikk, målingsteknikk og besøk i prøvefeldet med malming av furu på rot stod også på programmet.

På selve rådsseminaret pekte Torgeir T. Garmo på at Norsk Kulturarv har vært med på å løfte fram mange gamle kulturminner, men han syntes tida nå var inne til å utvide arbeidsområdet til å omfatte kulturlandskapet på bred front.

Formelt samlet rådsmøtet seg om en uttalelse i tre punkter: At kulturminnevernet trenger et bedre undervisningstilbud i praktisk bygningsvern, at det offentlige må ta ansvar for de viktige samfunnsoppgavene som Norsk Kulturarv arbeider med ved å bevilge penger til organisasjonen og at det nyopprettede Kulturminnefondet må bli større og primært bli brukt til målrettet bygningsvern. Denne siste delen av uttalelsen gjengir vi her i sin helhet:

”Rådmøtet helser kulturminnefondet velkome som ein viktig reiskap i kultur-

minnevernet, og ser fram til at fondet skal føre til aktivt vernearbeid rundt omkring i hele landet. Det er viktig at innsatsen blir retta inn mot den målgruppa som fondet opprinneleg er tiltenkt og ikkje splittast opp til mange føremål.

- Freda bygningar bør vere riksantikvaren sitt ansvar også økonomisk.
- Kyrkjene våre er viktige kulturminne i samfunnet vårt som det offentlege må ta ansvar for utan å belaste kulturminnefondet.
- Deler av fondet sine midlar må brukast til ei praktisk vidareutdanning av handverkarar som samtidig kan sette kulturminne i stand.
- Fondet sin storleik er ein god start, men må aukast vesentleg.”

Tidligere stortingsrepresentant Inger Lise Gjerv ble gjenvalgt som leder for styret i Stiftelsen Norsk Kulturarv. Gjenvalgt ble også Erik Schultz, Odd Foss og Eirin Sund. Nye medlemmer er pensjonert fotballtrener Nils Arne Eggen og tidligere stortingsrepresentant Inger Lise Skarstein.

Kulturarven nr. 24, september 2003

Årsmøte i Sørums Kulturforum

Sørums Kulturforum avholdt sitt årsmøte på Valstad Café torsdag 18. september. Sørums Kulturforum er etablert for å skape en parallell til Sørums Idrettsråd for å koordinere aktivitetene mellom frivillige lag og foreninger i Sørum overfor kommunen. Den viktigste aktiviteten har vært Sørums Festivalen. Leder av ny hovedkomité for Sørums Festivalen 2004 er Bjørn Hesthag, som også sitter i styret for Sørums Kulturforum.

Ellers får Sørums Kulturforum oppgaver i forbindelse med drift av den nye Bingsfosshallen. Styret holder også på å utarbeide en database over ulike støtteordninger. Selv om leder Inger Lise Ringvold, som ble gjenvalgt på årsmøtet, representerer Sørums Hagelag, er det lite tvil om at Sørums Kulturforum er sprunget ut av Sørums Musikkråd, og de fleste styremedlemmer kommer fortsatt fra korpsbevegelsen. Historielaget har vært medlem et års tid.

Svein Sandnes

Blaker og Sørum Historielag på besøk i Norges Høyesterett

Vi var 13 stykker fra historielaget som tok imot invitasjonen fra Høyesterett til en gjestevisitt hos dem 6. november. Vi ble møtt av direktør Gunnar Bergby, høyesterettsdommer Ingse Stabell og en tredje person med ”Terje” til fornavn, men som jeg ikke fikk med meg tittel og etternavnet på.

Gunnar Bergby og hans medhjelpere ga oss et meget innholdsrikt innblikk i Høyesteretts historie, samt ga oss en interessant omvisning i bygningens tre etasjer med tre rettssaler, utallige kontorer og møterom.

Bygningen var ferdig bygget i 1902 og var fra arkitekt Hans Jacob Sparres hånd innredet med Byretten i 1. etasje, Lagmannsretten i 2. etasje og Høyesterett i 3. etasje. Bygningens utforming er for øvrig litt spesiell i og med at tomten var svært smal, men lang. Inngangen er plassert i en utskutt del midt på bygget. Her kommer man inn i en romslig vestibyle og møtes av en bred trapp med to imponerende messingløver av skulptør Lars Utne. Trappen opp til 2. etasje brer seg oppover med et bredt rekkverk av parallelle hvite søyler og en buet ”døråpning” på veggen midt i mot. Man forventer derfor ved første øyekast at bygget vil fortsette i enden av trappen og bre seg videre fremover, men så er ikke tilfelle. Vestibylen og den imponerende trappen foran betrakteren utgjør faktisk hele bredden på bygget. Trappen deler seg som en ”T” foran den falske ”dørbuen” på veggen og løper til hver sin side og opp mot etasjene over.

Fra 1990-årene overtok Høyesterett hele huset. Samtidig ble det foretatt en omfattende rehabilitering hvor det ble lagt antikvariske premisser til grunn for å bevare den opprinnelige rominndeling, inventaret og utsmykningen. Tidligere riksantikvar Stehpan Tschudi-Madsen har spilt en sentral rolle i rehabiliteringen.

Bygningen og inventaret har stort sett stått uendret i 100 år, og alt var nedslitt. Blant annet var den sjokoladebrune linoleumen som lå på gulvene ødelagt.

Linoleum var selvsagt gått helt ut av produksjon for mange år siden, men ansvarlig for innredningen hadde vært heldig og fått tak i noen kvadratmeter fra Italia som ble lagt på gulvet i den opprinnelige rettssalen til Høyesterett i 3. etasje og i en stripe rundt veggene på høyesterettsdommernes kontorer. Det ble deretter lagt parkett i rettssalene i 1. og 2. etasje.

På gulvene i gangene lå fremdeles de originale flisene og disse var med få unntak i like god stand til tross for tråkket fra advokater, klienter og publikum gjennom 100 år.

Eikepanelet på veggene i byretten i 1. etasje var blitt grått av elde. Det utskårne panelet ble forsiktig tatt ned, planke for planke, og omhyggelig behandlet til det fikk tilbake sin opprinnelige mørke glød og satt opp igjen.

I lagmannsretten i 2. etasje er det omfattende dekor av bladgull på gipsornamenter på vegger og tak. Dette var blitt malt over gjennom tidene fordi det ble for dyrt å vedlikeholde, men i rehabiliteringen ble nytt bladgull påført. Nå fremsto derfor rettssalen som en ”festsal” i hvitt og gull og med praktfulle lysekroner i messing og kupler. Arkitekt Sparre hadde spesialtegnet lysekroner for hvert rom i hele huset. Sparre hadde for øvrig tegnet hele inventaret til huset, så som stoler, benker, sofa, bord og speil. Møbelsnekkerne hadde vært lokale håndverkere, både norske og svenske, da det var vanlig med svenske håndverkere i den tiden.

I høyesterett i 3. etasje, en mindre og mer intim sal enn de to forutgående, er stolene spesielt høyryggede og vakkert utskårne. Her henger også portrettene av alle høyesteretts-justitariusene gjennom tidene.

En overveldende detalj var de mange meterne som gikk til nye gardiner. I lagmannsretten krevde de spesielle draperiene og foringene hele 180 meter til hvert vindu. Før han sa tallet, ble vi bedt om å tippe antall meter. Den ”dristigste” av oss tippet 80 meter. Det var altså 100 meter for lite...

I takene er det blitt montert ekstra lys i tillegg til messinglysekronene og de

grønne stålampene på bordene. Dagens miljøkrav til belysning er atskillig strengere enn det de var for 100 år siden. For akustikkens del er også partier av veggene blitt dekket med lyddempende materiale. I tillegg er det montert mikrofoner og høyttalere i alle rettssalene. Løsningen med det lyddempende kledet på veggen har imidlertid vist seg så vellykket at det er svært sjelden det er behov for mikrofonene.

Gunnar Bergby fortalte en morsom anekdote fra byggearbeidet. På grunn av brannfare måtte de gjøre noe med jerndragerne i bygget. Under dette byggarbeidet ble det funnet en matpakke innpakket i avisblad fra 1901 som hadde ligget skjult under takpanelet. Matpakkens innhold var noen skiver mellomgrovt brød med brunost. Skivene var verken musespist eller mugne. De hadde antagelig holdt seg så godt på grunn av en nesten stillestående luft med jevn temperatur som hadde virket konserverende. Bergby hadde matpakken liggende på sitt kontor en ukes tid før han kontaktet Norsk Folkemuseum. De uttrykte stor begeistring for funnet og sendte straks ned en mann med bil for å hente den. Året etter ba Bergby om å få låne matpakken til Høyesteretts 100 års jubileum 2002 – for å vise frem kuriositeten. Han fikk noe nølende låne matpakken, men bare på visse betingelser. Matpakken fra 1901 måtte plasseres i en glassmonter med et lysskjermende blått fløyelsteppesom dekke. Ved beskuelse fra publikum måtte belysningen behørig dempes og det blå fløyelsteppet kunne da tas bort, men kun for korte intervaller av gangen.

Ja, den som kunne foretatt en tidsreise og hentet den stakkars arbeideren som glemte igjen matpakken sin på jernbjelken under Høyesterettstaket for 100 år siden og vist frem hvor den ble av...

Og som ettertanke til praktens takhøyden på 8,5 meter, det er ikke fritt for at man føler seg "liten" og høytidsstemt når man kommer inn i de mektige rettssalene. Denne følelsen kjente vi godt vi som bare var gjester i huset og som ikke ble møtt i døren med "anklager" eller "kappeklede"

strengt advokater. Da kan man bare tenke seg hva den "tiltalte" må ha følt i sitt møte med rettssystemet opp i gjennom tidene.

Omvisningen tok over to timer, men med tanke på at dette er en av de få institusjonelle og godt bevart bygninger vi har i Norge, og ikke minst at vår guide var både kunnskapsrik og velartikulert, så fløy disse to timene så altfor fort.

Vi takker nok en gang Gunnar Bergby og hans medhjelpere i Høyesterett for invitasjonen og for omvisningen. Vi skal heller ikke glemme å takke Aage Kleven og hans gode nabo i Høyesterett for at de utvekslet gjentjeneste mellom Blaker og Sørums historielag og Høyesterett og dermed ga oss mulighet til å besøke en av perlene i bygningsmassen i Oslo.

Ellen Margrete Graarud
sekretær i Blaker og Sørums Historielag

Besøk i Sørums fra Blicher-egnens Museumsforening

Husker du Ellen Margrete Graaruds referat fra vår tur sist sommer til Sørums vennskapskommune Kjellerup i Danmark i Sørums-Speilet nr. 4-2003? Da husker du sikkert også at det lokale "historielag" i Kjellerup heter Blicheregnens Museumsforening. Grunnlaget for navnet er at den danske forfatter Steen Steensen Blicher (1782-1848) i mange år virket som prest i Kjellerup. Og det lokalhistoriske museum heter Blicheregnens museum. Medlemmene av støtteforeningen med formann Ejgil Overby og sekretær Ellen Andersen i spissen arrangerer hver sommer utflukter, og sommeren 2004, fra 25. – 30. juni, vil de gjerne ta turen til vennskapskommunen Sørums, og historielaget vil gjerne være vertskap.

Som du husker fra Ellen Margretes artikkel ble vi privat innlosjert i Kjellerup, og vi vil gjerne ønske muligheten av å få til noe liknende for medlemmene av museumsforeningen når de nå kommer til Norge. Er det noen som har hjerterom, så ta kontakt med en i styret.

Skjermkontakt med lokalhistorien

Vi har i styret i historielaget hatt en prinsipiell diskusjon om forholdet mellom Sørumspeilet i papir, som du nå holder i hånda, og historielagets internettsider. Problemstillingen var om vi skulle holde igjen materiale som ble publisert i papirutgaven, for å gi denne utgivelsen eksklusivitet for dem som betalte sin kontingent. Vår konklusjon var at dette ikke var riktig fordi internettpubliserings gir så mange flere muligheter. Grunnen til at vi fortsatt i mange år likevel vil fortsette å publisere Sørumspeilet på papir, er at svært mange av våre medlemmer ikke har tilgang til internett. Når den tida kommer at vi kan legge ned papirutgaven til fordel for ren internettpubliserings, vil det også være teknologisk enkelt å kreve inn medlemskontingenten på nettet, slik at dette kan koples til tilgang til spesielle tjenester.

I forlengelsen av denne debatten kom jeg over en publikasjon som Statens Bibliotektilsyn utgav i oktober 2001, ”Skjermkontakt med lokalhistorien. Internett som formidlingskanal for lokalhistorie. Erfaringer fra arkiv, bibliotek og muséer.” Lang tittel, men spennende artikkelsamling redigert av Sidsel Hindal. I sitt forord forteller bibliotekdirektør Asbjørn Lange-land at formålet med utgivelsen først og fremst var at boka skulle gi inspirasjon og lyst til å arbeide målrettet med formidling av lokalhistorien. Og i Blaker og Sørumspeilet er vi blitt inspirert og har lyst til nettopp dette: Å arbeide målrettet med formidling av lokalhistorien på internett.

Boka tar sitt utgangspunkt i sju lokale prosjekter ved Austevoll folkebibliotek, Fusa folkebibliotek, Porsgrunn bibliotek, Sogndal bibliotek, Stavanger bibliotek, Telemarksbiblioteket og Ål bibliotek. I Sogndal hadde bibliotek, museum og fylkesarkiv gått sammen om å lansere en ”Lokalhistorisk spørjevev” på nettet. (<http://sporjevev.sffarkiv.no/>). Hit kan publikum sende inn sine spørsmål til lokalhistorien og få svar på det de lurer på av fagfolk.

Telemarksbiblioteket har en stor samling lokalhistorie som omfatter hele fylket, og ville gjøre det lettere for publikum å kunne søke i dette materialet, som finnes på

(<http://www.tm.fylkesbibl.no/kataloger/telemarksdata.html>).

I Porsgrunn hadde en stor samling okkupasjonshistorisk arkivmateriale, og ønsket var å legge dette tilgjengelig ut på nettet sammen med litteraturhistorisk litteratur og fotosamlinger fra Brevik og Porsgrunn.

(<http://www.porsgrunn.folkebibl.no/bok>).

I Fusa var det bygdebok som var stikkord for det lokalhistoriske prosjektet. Nettstedet deres var tenkt som en aperitif til den skrevne bygdeboka som var under planlegging. Tanken var å legge ut tidligere publiserte lokalhistoriske skrifter samtidig som bygdebokforfatteren skulle skrive nye tekster eksklusivt for nettstedet. Særlig skolene har vært aktive brukere av sidene. (<http://fusasoga/digiweb.no>).

I Austevoll i Hordaland tenkte de allerede i utgangspunkt at de ville lage et nettsted for lokalhistorie med barn og unge som den viktigste målgruppen. ”Tidsbilette frå Austevoll. Lokalhistoriske koplingar på nett” består av tilrettelagt lokalhistorisk materiale der brukerne selv kan velge om de vil ta utgangspunkt i en tidsperiode eller et bestemt tema, for eksempel dagligliv, undervisning eller sosiale forhold. I tillegg til det tilrettelagte materialet får brukeren også tilgang til en database der vi kan søke direkte i kilder som er skannet inn.

(<http://www.hordaland.org/austevoll>).

Også i Ål kommune i Buskerud var skolen utgangspunktet. Kravet i L97 om mer prosjektarbeid hadde stilt nye krav til arkiv, bibliotek og muséer, og dette var utgangspunktet for prosjektet ”Heimbygda – ein refleks av landet og verda”. Sluttproduktet er en presentasjon av hva som finnes i institusjonene i tekst, lyd og bilder. (<http://www.buskerud.fylkesbibl.no/~aal/heimbygda/Heimbygda.htm>).

I Stavanger valgte man å gå en annen, og noe mindre teknologisk vei, enn i

de andre prosjektene. Ungdomsskoleklasser ble invitert til ”forskningstimer” for å bli bedre kjent med biblioteket og dets tilbud. Elevene besøker tre ganger og får omvisning, demonstrasjon og oppgaver de skal løse når det gjelder lokalhistorien. (<http://www.stavanger.kommune.no/solvberg/html/forskningsopplevelse/html>)

Hva er lokalhistorie?

Prosjektleder Sidsel Hindal reiser selv dette spørsmålet i en innledende artikkel i boka. Hun hevder at lokalhistorien i dag står ved et veiskille, der internett er det tydeligste uttrykket for endringene. Hun gir en kortfattet framstilling av lokalhistoriens historie, og viser at den stadig er blitt mer akseptert som en viktig del av den akademiske historietradisjonen. Og i forhold til andre land har lokalhistorien i Norge en relativt sterk stilling. I det videre arbeid med utvikling av lokalhistorien som fag står formidlingen av den svært sentralt. Og her kommer IKT (informasjons- og kommunikasjonsteknologi) inn som et viktig hjelpemiddel. Men fortsatt vil hovedspørsmålene være: Hvilke problemer reises? Hvilket kildemateriale eksisterer? Og hvilken del av materiale bruke i framstillinga? Hvilken metode brukes for å velge ut akkurat dette som viktig? Å være kildekritisk er like viktig i forhold til de digitale medier som til skriftlig materiale.

Trond Bjorli presenterer med bakgrunn i sitt arbeid med digitalisering av Norsk Folkemuseums enorme samlinger, mulighetene som ligger i digitaliserte museumssamlinger som kunnskapskilder til lokalhistorien. Trond er medlem av Blaker og Sørums historielag, og vi burde få ham til å presentere oss for samlingen til Norsk Folkemuseum på nett på et medlemsmøte en gang. (<http://www.norskfolkemuseum.no/>).

Arne Skivenes er byarkivar i Bergen, var leder for Landslaget for Lokal- og Privatarkiv 1991-95 og har vært knyttet til utviklingen av programvaren ASTA (ArkivSystem Til Alle). Han var også prosjektleder for kulturbyprosjektet ”Evidence! Europe reflected in Archives” i

2000, og reiser i en tankevekkende artikkel ”Spotlight eller god allmenn-belysning?” om hvilket mønster vi ønsker at videre nettpresentasjon av historisk kildemateriale skal anta. Digitalarkivet:

(<http://digitalarkivet.uin.no>).

Registreringssentral for historiske data: (<http://www.rhd.uit.no/>).

Dokumentasjonsprosjektet:

(<http://www.dokpro.uio.no/>).

Tone Moseid presenterer ut fra sin bakgrunn som bibliotekar og styremedlem i DIS Norge en visjon for framtidens folkebibliotek, der det bygges opp lokalhistoriske ressursentre – sentre lokalisert til regionale knutepunkt, hvor ressurser innenfor både arkiv, bibliotek og museum samles og gjøres tilgjengelig for både lokal- og samfunnet selv og verden rundt. Dels i form av en fysisk møteplass, en kunnskapsoase og et aktivitetssenter, hvor det foregår systematisk kilderegistrering, digitalisering av kildemateriale og lokalhistorisk forskning i tett samarbeid mellom fagmiljøer og frivillige organisasjoner. Dels i form av oppbygging av nettressurser som gjør den økte kunnskapen tilgjengelig for alle. Sentrale knutepunkt-institusjoner sørger for standardisering og kvalitetssikring av arbeidet og integrering av ressursene i en felles lokalhistorisk portal – lokalhistorie.no. Hun henviser blant annet til et foredrag holdt av Roy Høibo, ”Lokalhistorie som fleirkulturell møteplass”, midlertidig publisert på Norsk Lokalhistorisk Instituttets nettsider:

(<http://www.lokalhistorie.no/hoibo.htm>)

Nye muligheter for lokal forankring

Nils Steinar Våge og Wiggo H. Skråmm fra våre gode naboer i Lokalhistorisk ressursenter Fet (<http://viking.no/fet/>) skriver om tilrettelegging og integrering av lokalhistorie i skolen. Deres erfaringer oppsummeres slik: Elevene føler en større nærhet til samfunnet de vokser opp i når de ser sammenhengen mellom dagens og fortidas lokalsamfunn. For dem som opplever at hjemstedet er utgangspunkt for å

skaffe seg innsikt i storsamfunnet, øker også interessen for den nasjonale og globale historie. Innlevelsesevnen, empatien, kommer fortere og oppleves sterkere når historien presenteres gjennom lokale kilder i datamaskinen eller på papir. Engasjementet i historietimene og nysgjerrigheten for kjennskapet til hjemstedet har vi utallige eksempler på har økt når elevene har fått lære om det samfunnet vi bor i. Vi har også sett at lokalhistorien er identitetsskapende og øker tilhørigheten til stedet, skriver de.

Redaktøren for ”Skjermkontakt med lokalhistorien” skal også ha takk for å ha tatt med to problematiserende faglige bidrag. Det ene er skrevet av juristen Ingrid Mauritzen og dreier seg om opphavsrett og personvern ved publisering av lokalhistorisk kildemateriale og litteratur på internett. Det andre er skrevet av sivilbibliotekar Hilde Høgås og handler om metadata og identifisering ved publisering på internett. Begge artikler gir konkret og nyttig kunnskap for alle som vil presentere lokalhistorisk materiale på nettet, men kan kanskje bli litt tekniske for dem som bare vil la seg inspirere.

Det er å håpe at ”Skjermkontakt med lokalhistorien” vil bli lest av våre lokale kulturbyråkrater, og at de kan la seg inspirere av de praktiske eksemplene slik at vi også i Sørums kommuner kan komme i gang med prosjekter for å gjøre lokalhistorien tilgjengelig på nettet.

Svein Sandnes

Sidsel Hindal (red.):
Skjermkontakt med lokalhistorien
Statens bibliotektilsyn, 2000
64 sider

Skoleplansjer på fylkesmuséet

Vi anbefaler gjerne et besøk på Akershus fylkesmuseum på Strømmen, som fram til april 2004 stiller ut de skoleplansjene de har fått fra Haugtun skole i Sørums kommuner og fra Sagdalen skolen på Strømmen.

Debatt:

Gjengrodd brønn på Nordlitoppen

Er det noen sammenheng mellom en gjengrodd brønn på Nordlitoppen og et stort utslipp av urensset kloakk ved Nordlibrua?

Da spørsmålet om å rense brønnen på Nordlitoppen kom opp i 1997, sa den tekniske ledelsen i Sørums kommuner at det ikke var nødvendig. Ved brann på Nordlitoppen skal vi pumpe vann fra Rømua til slokkingen, het det optimistisk fra det holdet.

Men det er et stort MEN her: I Sørumspeilet nr. 3 – 2003 fortalte jeg i innlegget ”Karussen på Nordlitoppen” at 83% av kapasiteten på den pumpa som er brukt går med til å overvinne trykkmotstanden.

Da kloakkledningen fra Lørenfallet til Sørumsand ble bygd, var det samme tekniske ledelse og samme ordfører i Sørums kommuner som i 1997. Kloakkledningen var på 6 tommer mot brannvesenets ledning, som var på 2 tommer. Fra pumpestasjonen ved Nordlibrua til neste pumpestasjon ved Sørums kirke er det ca. 1.200 meter. Høgdeforskjellen er omtrent den samme som til Nordlitoppen.

For å ta et eksempel: Om det står på pumpa i pumpestasjonen ved Nordlibrua at den kan pumpe 100 kubikkmeter i timen, og kompetent ekspertise, utenom Sørums kommuner, finner at 50% av kapasiteten går med til å overvinne trykkmotstanden, må de 100 kubikkmetrene halveres.

Det som kommer inn i pumpestasjonen ved Sørums kirke er det som pumpa ved stasjonen ved Nordlibrua kan ta ved. Min oppfatning er at den tekniske ledelsen i Sørums kommuner kan ha overvurdert hvor mye pumpa ved Nordlibrua kan ta ved.

Og historien forteller at politikerne i Sørums kommuner enstemmig vedtok å bygge kloakkledningen fra Lørenfallet til Sørumsand.

Johan Eid

Sørum-Speilet i 2004

Vi tar sikte på å fortsette utgivelsestakten på Sørum-Speilet med nye utgaver seks ganger i løpet av året. Neste år kan vi sette tiende årgang på forsida, og vil i den anledning trykke en av de aller første artiklene på nytt. Da vi startet utgivelsen av disse artiklene var det nok mange som i sitt stille sinn tenkte at det umulig kunne være stoff nok til å holde en slik utgivelse i gang i det uendelige uten at kvaliteten på innholdet måtte redusres. Vi er derfor ganske stolte av å kunne si at vi stadig får tilbakemeldinger fra mange som finner stoffet vårt interessant. Vi ser fram til riktig mange bidrag både fra medlemmer og andre som vil gi oss økt innsikt i lokalhistorien for Blaker og Sørum. Har du stoff du gjerne vil presentere, men ikke helt vet hvordan du skal få kommet i gang med skrivinga, står vi gjerne til disposisjon for å hjelpe deg videre. Vi er også interessert i debatt og kommentarer i tilknytning til det stoffet vi

presenterer. Til orientering finner du nedenfor utgivelsesdatoene og innleveringsfristene (i parentes) for utgivelsene i 2004.

- Nr. 1 – 2004 – 26. januar (12. januar)
- Nr. 2 – 2004 – 15. mars (1. mars)
- Nr. 3 – 2004 – 31. mai (17. mai)
- Nr. 4 – 2004 – 16. august (2. august)
- Nr. 5 – 2004 – 11. oktober (27. september)
- Nr. 6 – 2004 – 6. desember (22. november)

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag
Redigeres av Svein Sandnes.
Returadresse: Svein Sandnes,
Postboks 2, 1927 RÅNÅSFOSS

B